

## บทที่ 8

### สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ทั่วไปคือ เพื่อทราบปัญหาและรูปแบบของระบบการจัดการเหมืองฝายในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทาในปัจจุบัน รวมถึงการประเมินมูลค่าความเต็มใจจ่ายของเกษตรกรเพื่อสนับสนุนการก่อสร้างกองทุนเหมืองฝายของชุมชนในลุ่มน้ำแม่ทา และทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเต็มใจจ่ายในการสนับสนุนต่อกองทุนเหมืองฝาย โดยใช้วิธีการสมมุติเหตุการณ์ให้ประเมินค่า (CVM) โดยการสัมภาษณ์เกษตรกรจำนวน 300 ราย ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทา ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

#### 8.1 สรุป

##### 8.1.1 ลักษณะทางด้านเศรษฐกิจสังคมและรูปแบบการจัดการด้านชลประทาน

จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐาน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 64.0) มีอายุระหว่าง 41-50 ปี ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 81.3) มีการศึกษาระดับประถมศึกษา โดยจำนวนปีที่ได้รับการศึกษาเฉลี่ยของทุกพื้นที่เท่ากับ 5.2 ปี มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยประมาณ 4 คนต่อครัวเรือน ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 67.3) เป็นหัวหน้าครัวเรือน เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 54.7) มีขนาดพื้นที่ถือครองอยู่ในช่วง น้อยกว่า 5 ไร่ ซึ่งส่วนใหญ่ (ร้อยละ 79.7) มีเอกสารสิทธิ์ที่ถือครองที่ดิน สำหรับการใช้น้ำเพื่อการเกษตร พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 79.7) ใช้น้ำแม่ทาเป็นหลัก โดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 43.0) มีระยะห่างจากแปลงถึงเหมืองฝาย/คลองส่งน้ำ อยู่ในช่วง 500 – 2,500 เมตร และมีเปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ที่ได้รับน้ำชลประทานอยู่ระหว่าง 81% - 100% ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 78.7) ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลักหลัก และเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 38.0) ประกอบอาชีพอาชีพ รับจ้าง/ รับจ้างทั่วไป เป็นอาชีพเสริม และ พบว่า ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 37.3) มีระยะเวลาที่ทำการเกษตร อยู่ในช่วง 10-20 ปี พืชที่ปลูกส่วนใหญ่ (ร้อยละ 23.3) ได้แก่ ลำไย เกษตรกรตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 31.7) มีรายได้รวมของครัวเรือนอยู่ระหว่าง 30,000-60,000 บาทต่อปี ซึ่งส่วนใหญ่ (ร้อยละ 42.7) มีรายได้รวมในภาคการเกษตรอยู่ระหว่าง

30,000-60,000 บาทต่อปี และส่วนใหญ่ (ร้อยละ 55.7) มีรายได้นอกภาคการเกษตรอยู่ในช่วงน้อยกว่า 30,000 บาทต่อปี

ด้านปัญหาและรูปแบบการจัดการด้านชลประทาน/เหมืองฝาย พบว่า ลักษณะระบบชลประทาน/เหมืองฝายที่ใช้ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 72.7) มีลักษณะระบบชลประทาน/เหมืองฝายแบบฝายคอนกรีต โดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 63.3) ผู้ที่บริหารจัดการระบบชลประทาน/เหมืองฝายในพื้นที่เป็นแก้มือง/แก้มาย และเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 75.7) เป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำซึ่งโดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 63.3) ไม่มีการเก็บค่าน้ำชลประทานในพื้นที่ โดยเกษตรกรในปัจจุบันส่วนใหญ่ (ร้อยละ 75.7) ได้รับความเพียงพอต่อการเกษตรตลอดฤดูกาลเพาะปลูก ส่วนในฤดูแล้งเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 75.0) ได้รับความเพียงพอต่อการเกษตรเพาะปลูก ทั้งนี้สาเหตุหลัก ได้แก่ น้ำแห้งหรือไม่มีน้ำเลย โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 63.3) มีความต้องการแหล่งกักเก็บน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่เพิ่ม ส่วนด้านความพอใจต่อการจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตรที่ได้รับในปัจจุบัน พบว่า ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 72.7) มีความพอใจต่อการจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตรที่ได้รับในปัจจุบัน สำหรับเงินงบประมาณที่ภาครัฐจัดสรรมาใช้ในการบริหารจัดการระบบชลประทาน/เหมืองฝายในพื้นที่ในแต่ละปี เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 53.0) มีความเห็นว่างบประมาณที่รัฐจัดสรรมาให้ในพื้นที่ในแต่ละปีไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยให้เหตุผลว่าภาครัฐให้งบประมาณน้อยมากประกอบกับไม่มีความชัดเจนด้านปัญหาการขาดเสียหายของเหมืองฝาย/ระบบชลประทานในพื้นที่ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 69.3) พบว่าเคยมีปัญหาการขาดเสียหายจนไม่สามารถส่งและรับน้ำได้ตามปกติ ทั้งนี้สาเหตุหลัก ได้แก่ อุทกภัย, น้ำหลาก โดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 63.3) มีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยชุมชนช่วยกันซ่อมแซมและขุดลอก โดยในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา เกษตรกรส่วนใหญ่ประสบปัญหาเรื่อง การขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งมากที่สุด รองลงมา คือ น้ำท่วมพื้นที่การเกษตร (ร้อยละ 80.3 และ 61.7) ตามลำดับ

ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเหมืองฝายของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ตั้งไว้อย่างเคร่งครัดมากที่สุด และร่วมขุดลอก ซ่อมแซมทำความสะอาดและบำรุงรักษาเหมืองฝาย

### 8.1.2 ทศนคติด้านการจัดการชลประทานและการตระหนักถึงทรัพยากรน้ำ

ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับความพอใจในการบริหารจัดการด้านชลประทานเพื่อการเกษตรของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 68.3) มีความพอใจต่อการจัดการของรัฐ และพอใจต่อการจัดการของชุมชน มีเพียง (ร้อยละ 31.7) ที่ไม่พอใจกับการจัดการดังกล่าว โดยสาเหตุที่ไม่พอใจต่อการจัดการ ได้แก่ จัดการไม่ดี และการได้รับน้ำน้อย/มีปัญหาแย่งน้ำกันอยู่ ทั้งนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 85.0) มีความพอใจต่อการบริหารจัดการด้านชลประทาน/ระบบเหมืองฝายของชุมชนมากกว่าหน่วยงานของรัฐ ส่วนความเหมาะสมของบุคคลที่จะบริหารจัดการระบบชลประทาน/เหมืองฝายในพื้นที่ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 52.0) มีความเห็นว่าผู้ที่เหมาะสมในการบริหารจัดการระบบชลประทาน/เหมืองฝายในพื้นที่มากที่สุด ได้แก่ ทุกคนในชุมชนร่วมกับหน่วยงานของรัฐ ในขณะที่ด้านการตระหนักถึงการจัดการทรัพยากรน้ำ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 92.0) เห็นด้วยว่า การรักษาและจัดการทรัพยากรน้ำเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องช่วยกัน และเห็นด้วยว่าน้ำเป็นสิ่งที่มีความสำคัญใช้ตามความจำเป็นและเหมาะสมเพื่อให้คนอื่นได้ใช้ด้วย (ร้อยละ 99.0) และเกษตรกรส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าการเก็บค่าน้ำเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้การใช้น้ำเป็นไปอย่างประหยัดและรู้คุณค่า (ร้อยละ 93.0)

ด้านการตระหนักถึงปัญหาทรัพยากรน้ำในกลุ่มน้ำแม่ทาของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 88.0) เห็นด้วยว่า ปัญหาน้ำท่วมในกลุ่มน้ำแม่ทาส่วนหนึ่งเกิดจากการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าต้นน้ำ รวมถึงปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้งในกลุ่มน้ำแม่ทาส่วนหนึ่งเกิดจากการสร้างสิ่งกีดขวางทางน้ำ (ร้อยละ 79.7) และเห็นด้วยว่าการทำเกษตรเชิงเดี่ยวทำให้ต้องใช้น้ำในปริมาณมาก ส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำ และการแย่งชิงน้ำของเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำตอนกลาง และตอนล่าง (ร้อยละ 80.3)

ด้านการตระหนักถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรในกลุ่มน้ำแม่ทาของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 98.0) เห็นด้วยว่า การส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยการสร้างฝายชะลอน้ำจะช่วยให้ระบบนิเวศน์ และทรัพยากรน้ำมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น รวมถึงการสร้างแหล่งกักเก็บน้ำในชุมชนจะช่วยลดปัญหาการขาดแคลนน้ำในหน้าแล้งได้ (ร้อยละ 98.0) นอกจากนี้ยังเห็นด้วยว่า การวางแผนการผลิตที่เหมาะสมควบคู่ไปกับ

ปริมาณน้ำในแต่ละช่วงฤดูกาลเพาะปลูกจะทำให้เกิดการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ (ร้อยละ 98.3) และเห็นด้วยว่าการใช้สารเคมีทางการเกษตรทำให้มีการปนเปื้อนสารเคมีในน้ำส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ในน้ำและผู้น้ำในพื้นที่ถัดไป ดังนั้นควรหาวิธีการผลิตที่ไม่พึ่งพาสารเคมีแทนการใช้สารเคมี (ร้อยละ 87.3)

### 8.1.3 มูลค่าความเต็มใจจ่ายของเกษตรกรเพื่อสนับสนุนการก่อตั้งกองทุนเหมืองฝายของชุมชนในลุ่มน้ำแม่ทา

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรจำนวน 300 ราย เพื่อตอบรับราคาเสนอเริ่มต้นของกองทุน โดยมีราคาเสนอเริ่มต้น 4 ค่าที่ได้มาจากการทำ focus group ได้แก่ 50 100 150 และ 200 บาท/ไร่/ปี โดยผลการวิเคราะห์มูลค่าความเต็มใจจ่ายของเกษตรกรเพื่อสนับสนุนการก่อตั้งกองทุนเหมืองฝายของชุมชนในลุ่มน้ำแม่ทา พบว่ามีเกษตรกรยอมรับราคาเสนอ (ค่า bid) จำนวน 170 คน คิดเป็นร้อยละ 56.7 และพบว่าพื้นที่ตอนล่างมีเกษตรกรที่เต็มใจจ่ายต่อราคาเสนอเริ่มต้นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 68.0 โดยราคาเสนอ 50 บาท/ไร่/ปี มีเกษตรกรยอมรับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 35.3 รองลงมาคือราคา 100 150 และ 200 บาท/ไร่/ปี คิดเป็นร้อยละ 31.7, 21.2 และ 11.8 ตามลำดับ และสามารถหาค่าความเต็มใจจ่ายเฉลี่ยจากวิธี linear logistic model Turnbull distribution-free model และ logit model

จากการประเมินมูลค่าความเต็มใจจ่ายด้วยวิธี Turnbull distribution-free model พบว่าค่าความเต็มใจจ่ายเฉลี่ยต่อคนเท่ากับ 138.50 บาทต่อไร่ต่อปี โดยมีมูลค่าความเต็มใจจ่ายรวมของกองทุนต่อพื้นที่การเกษตรทั้งหมด เท่ากับ 2,160,184.5 บาทต่อปี การประเมินมูลค่าความเต็มใจจ่ายด้วยวิธี linear logistic model ด้วยรูปแบบฟังก์ชันความเต็มใจจ่ายแบบเส้นตรง พบว่า ค่าความเต็มใจจ่ายเฉลี่ยต่อคนเท่ากับ 142.18 บาทต่อไร่ต่อปี โดยมีมูลค่าความเต็มใจจ่ายรวมของกองทุนต่อพื้นที่การเกษตรทั้งหมด เท่ากับ 2,217,581.4 บาทต่อปี และการประเมินมูลค่าความเต็มใจจ่ายด้วยวิธี logit Model พบว่า ค่าความเต็มใจจ่ายเฉลี่ยต่อคนเท่ากับ 147.57 บาทต่อไร่ต่อปี โดยมีมูลค่าความเต็มใจจ่ายรวมของกองทุนต่อพื้นที่การเกษตรทั้งหมด เท่ากับ 2,301,649.2 บาทต่อปี

สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความเต็มใจจ่ายเพื่อสนับสนุนกองทุนเหมืองฝายของชุมชน ได้แก่ ราคาเริ่มต้นที่เสนอให้แก่กลุ่มตัวอย่าง (ค่า bid) เกษตรกรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบนและพื้นที่ลุ่มน้ำตอนกลาง ซึ่งมีความสัมพันธ์ในเชิงลบ นอกจากนี้ยังมี จำนวนปีที่ได้รับการศึกษา สถานภาพของเกษตรกรในการจัดการและการใช้น้ำ การตระหนักถึงคุณค่าของเกษตรกร โดยการเก็บค่าน้ำชลประทาน และการประสบกับปัญหาในเรื่องน้ำเพื่อการเกษตรของเกษตรกร ซึ่งมีความสัมพันธ์ในเชิงบวก ทั้งนี้ ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติร้อยละ 99 ร้อยละ 95 และร้อยละ 90

## 8.2 ข้อเสนอแนะ

### 8.2.1 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

จากผลการประเมินความเต็มใจจ่ายพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ที่เต็มใจจ่ายมีเหตุผลคือ มีความต้องการเพื่อจะได้มีแหล่งต้นน้ำที่สมบูรณ์เอื้อประโยชน์ต่อการเกษตร และเกษตรกรส่วนหนึ่งกำลังประสบกับปัญหาในเรื่องระบบชลประทานและปัญหาเรื่องน้ำด้านการเกษตร ทั้งนี้เกษตรกรอีกส่วนหนึ่งเชื่อว่าหากมีกองทุนนี้เกิดขึ้นจริงจะสามารถแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ ทั้งนี้เกษตรกรนั้นได้ตระหนักถึงปัญหาเรื่องน้ำที่เกิดขึ้นในลุ่มน้ำแม่ทาในปัจจุบันซึ่งเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องช่วยกัน และต้องการให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการด้านระบบชลประทาน ดังนั้นกลุ่มหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรและเหมืองฝาย จึงควรพิจารณาการจัดตั้งกองทุนเหมืองฝายของชุมชนในลุ่มน้ำแม่ทาชั้น โดยให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการจัดการเหมืองฝายในพื้นที่ของตน โดยมีรูปแบบดังต่อไปนี้

- ด้านการบริหารจัดการควรมีการจัดตั้งกลุ่มสมาชิกของกองทุนเหมืองฝายของกลุ่มน้ำแม่ทา โดยแบ่งการจัดการออกเป็น 3 ลุ่มน้ำ ได้แก่ พื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน พื้นที่ลุ่มน้ำตอนกลาง และพื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง โดยมีตัวแทนของแต่ละลุ่มน้ำ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน แก่เหมือง แก่ฝาย หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง เป็นคณะกรรมการเพื่อร่วมกันบริหารจัดการกองทุนเหมืองฝาย
- ด้านหน่วยงานของรัฐ ควรทำหน้าที่จัดการส่งเสริมให้มีการอบรมให้ความรู้แก่กลุ่มเกษตรกร เกี่ยวกับปัญหาด้านการใช้น้ำและการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่ทา เพื่อให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจในปัญหา และหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบนและตอนกลาง รวมถึงช่วยเหลือด้านการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จะ

สามารถเข้ามาช่วยเหลือในบางเรื่องในกลุ่มสมาชิกไม่สามารถกระทำได้ เนื่องจากในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำประสบกับปัญหาที่แตกต่างกัน

- รูปแบบของกองทุนจะประกอบไปด้วย การทำนุบำรุง ปรับปรุงระบบเหมืองฝายให้อยู่ในสภาพที่ดี และซ่อมแซมระบบเหมืองฝายเมื่อเกิดความเสียหาย การจัดหาเงินเพื่อการเกษตร โดยการสร้างแหล่งกักเก็บน้ำเพิ่มในชุมชน เช่น สระน้ำ บ่อเกษตร ฯลฯ การให้เงินชดเชยแก่เกษตรกรกรณีผลผลิตได้รับความเสียหายจากอุทกภัย การให้เงินช่วยเหลือและสนับสนุนการสร้างฝายชะลอน้ำในเขตพื้นที่ต้นน้ำแม่ทาเพื่อการอนุรักษ์แหล่งต้นน้ำ เพื่อสนับสนุนการอบรมให้ความรู้ด้านวิชาการในเรื่องการวางแผนการผลิตทางการเกษตรที่เหมาะสมกับปริมาณน้ำในแต่ละช่วงฤดู และการปลูกพืชโดยไม่ใช้สารเคมี โดยกองทุนนี้จะเก็บเงินจากเกษตรกรที่เป็นสมาชิกเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของกองทุน และมีการจัดการโดยคณะกรรมการของกองทุนเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ โดยทั้งนี้ชุมชนและหน่วยงานของรัฐจะต้องร่วมมือกันในการจัดการ เพื่อให้การบริหารจัดการระบบชลประทานเหมืองฝายและการใช้น้ำเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดและมีประสิทธิภาพ

## 8.2.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

1. ในการศึกษาด้วยวิธี CVM ผู้วิจัยจะต้องระมัดระวังในเรื่องของการสร้างแบบสอบถาม ในส่วนของการสร้างสถานการณ์สมมติ และการกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมเริ่มต้น เพราะถ้าหากว่าเกษตรกรผู้ตอบไม่เข้าใจ หรือมีความเข้าใจที่ผิดพลาดไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา อาจจะทำให้มูลค่าความเต็มใจจ่ายที่ได้ มีค่ามากหรือน้อยกว่าความเป็นจริงจนเกินไป ดังนั้นผู้ศึกษาควรมีการศึกษาข้อมูลในพื้นที่อย่างเหมาะสมเพื่อสามารถสร้างสถานการณ์สมมติได้ตรงกับเหตุการณ์ในพื้นที่ ทั้งนี้ควรจัดทำ focus group ในพื้นที่กับกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาโดยตรง รวมไปถึงการกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมเริ่มต้น ทั้งนี้ควรมีการทดสอบแบบสอบถามอีกครั้งเพื่อการกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมเริ่มต้นที่เหมาะสม นอกจากนี้ การใช้เทคนิคคำถามปลายปิดสองชั้น double bounded close-ended จะสามารถแก้ไขข้อคิดอันเกิดจากค่าเริ่มต้นได้

2. ควรมีวิธีการศึกษาอื่นๆ เข้ามาประกอบในการศึกษา เช่น วิธีการแบบจำลองทางเลือก (choice modeling) ซึ่งวิธีนี้จะสามารถชี้แจงถึงคุณลักษณะของกองทุน และสภาพปัญหาที่กำหนดขึ้นได้อย่างชัดเจน และใช้สื่อประกอบการสัมภาษณ์ที่สามารถให้ความรู้กับกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรเพื่อป้องกันการสับสนในการตอบ เพราะจะทำให้ผลมีความคลาดเคลื่อนได้ ซึ่งผลการวิเคราะห์โดยวิธีการดังกล่าว จะช่วยให้มีประเด็นทางการศึกษามากขึ้น เช่น กองทุนควรมี

คุณลักษณะอย่างไร เพื่อที่จะตรงกับความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ เพื่อแก้ปัญหาได้ตรงจุด และตรงประเด็นในแต่ละพื้นที่เป้าหมายมากที่สุด

3. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมให้ทราบแน่ชัดว่าตัวแปรอิสระที่สำคัญ อย่างเช่นรายได้ของเกษตรกรมีผลต่อความเต็มใจจ่ายเพื่อสนับสนุนกองทุนหรือไม่ เนื่องจากผลงานวิจัยด้านความเต็มใจจ่ายส่วนใหญ่ มักจะพบว่า รายได้มักจะมีความสัมพันธ์กัน แต่ในการศึกษาครั้งนี้กลับพบว่า รายได้ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับความเต็มใจจ่ายเลย

4. ควรมีการศึกษาถึงลักษณะระบบการจัดการชลประทานอย่างละเอียดในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำเพื่อเข้าถึงปัญหาของแต่ละพื้นที่ได้อย่างชัดเจน เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ในการประยุกต์ใช้กับกองทุนเหมืองฝายที่ได้เหมาะสม

5. ควรมีการนำกองทุนเหมืองฝายของชุมชนนี้ไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาในพื้นที่ลุ่มน้ำอื่น เพื่อสังเกตความแตกต่างด้านความเต็มใจจ่ายของเกษตรกรในพื้นที่ที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ควรมีการศึกษาความเป็นไปได้ของกองทุนและปรับปรุงคุณลักษณะของกองทุนตามสภาพของปัญหาและเงื่อนไขที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ โดยการประชุมกลุ่มเป้าหมายนั้น ควรเลือกบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเหมืองฝาย เช่น แก่เหมืองแก่ฝาย หน่วยงาน อบต เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อที่จะได้ทราบถึงปัญหาในการบริหารจัดการที่ตรงจุด และอาจจะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้